

Bulletin 5/90

ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD

ZEPTALI JSME SE AKADEMIKA VIKTORA KNAPPA

Která konkrétní činnost patří do Vaší kompetence jako místopředsedy ČSAV?

Mám teď na starosti dva okruhy působení prezidia ČSAV, jednak přípravu nového zákona o ČSAV a jednak – v zastoupení člena korespondenta ČSAV V. Komárka, který je velmi zaneprázdněn svou funkcí místopředsedy vlády ČSSR – vyřizování věcí týkajících se společenských věd (s výjimkou politické ekonomie, jejímiž problémy se zabývá člen korespondent ČSAV Komárek sám).

Jak pokračuje práce na novém zákonu o ČSAV?

Přípravou osnovy nového zákona o ČSAV se zabývá zvláštní komise prezidia ČSAV, jejímž jsem předsedou a která je složená z právníků i neprávníků a zároveň z členů ČSAV a Komory volených zástupců pracovišť ČSAV. Toto složení komise ukazuje, že příprava osnovy nového zákona o ČSAV není chápána jen jako legislativně technická činnost, nýbrž v první řadě jako vyjasnění a doporučení nové koncepce ČSAV jako učené společnosti a zároveň jako vědecké instituce, tj. jako souboru výzkumných pracovišť. Závěry, k nimž komise dochází, někdy alternativní resp. variantní, zpracovává pak do legislativní formy právnícká subkomise komise pro přípravu nového zákona o ČSAV.

Zásady, z nichž komise vychází, se týkají zejména vnitřní struktury ČSAV, jejího společenského poslání, účasti pracovníků ústavů na řízení ČSAV, postavení Akademie v systému vědeckých institucí v Československu, které má spočívat nikoli na dosavadní představě nadřazenosti ČSAV jiným institucím (zejména vysokým školám), ale na jejich rovnosti a spolupráci, atd. Tyto zásady budou podrobněji vyloženy v jiném článku. Tu bych chtěl jen dodat, že práce komise se nezbytně uskutečňuje ve dvou fázích. V první, která již byla skončena, bylo třeba vypracovat naléhavě novelu dosavadního zákona, která by umožnila pracovníkům ČSAV účast na jejím řízení a zároveň odstranila některá ustanovení, která byla současným vývojem zcela překonána. Tato „malá novela“ byla již připravena k projednání. Druhá fáze směřuje k vypracování nového zákona, jehož osnova má být podle předpokladu hotova do začátku léta 1990. Obdobné, co tu bylo řečeno o zákonu, platí i o stanovách ČSAV. Zatím práce komise probíhá bez poruch a podle předpokládaného časového rozvrhu.

Ve společenskovědních ústavech ČSAV nastaly v posledním období značné změny, mění se mnohé, léta netknuté struktury. Co tomu říkáte?

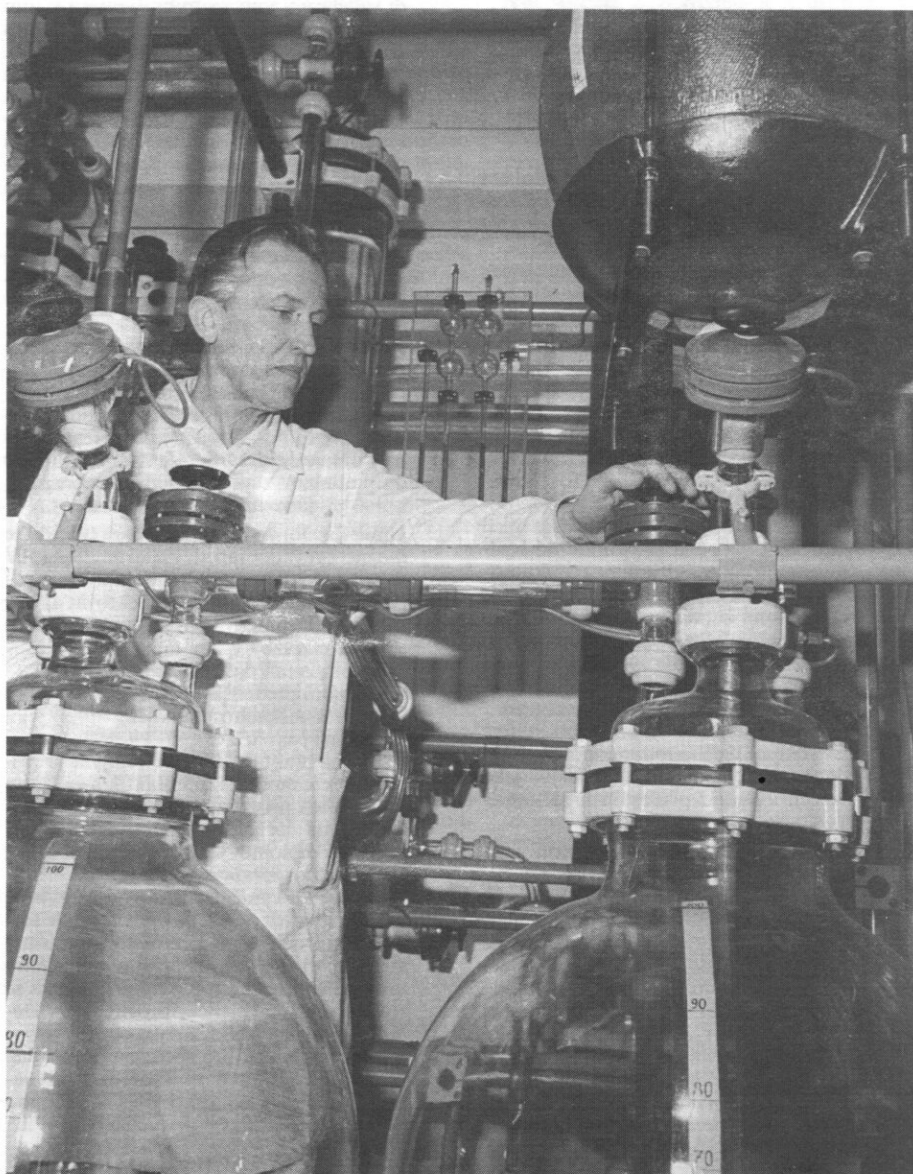
V oblasti společenských věd moje činnost zatím spočívá především ve věcech organizačních. Není to jen proto, že v minulých dvaceti letech došlo v organizaci společenskovědního výzkumu k mnoha deformacím, které se nepříznivě projeví i ve výzkumu samém a je třeba je napravit, ale i proto, že věci prezidia podle mého názoru není zasahovat do výzkumu samého, v němž je třeba ústavům nechat hlavní iniciativu a naprostou volnost vědeckého

názoru. Prezidiu náleží radit ve věcech koncepce výzkumu a tento výzkum institucionálně zabezpečit.

Vy sám máte ke společenským vědám velmi těsný vztah, je to pro Vás v této funkci výhodné nebo naopak?

Ano. V této věci mám jistou výhodu, že jsem kdysi, bohužel už před dávnými léty, promoval nejen na právnické, ale i na filozofické fakultě, a to z oborů sociologie, obecná historie a filozofie, takže se celkem snadno orientuji nejen ve vlastním vědním oboru, jímž je právní věda, ale i ve většině společenských věd ostatních.

Děkujeme za rozhovor.

SOUHRN KOLOKVIA O VĚDĚ A VZDĚLÁVÁNÍ

Ve dnech 12.–15. 2. 1990 se ve Smolenicích sešla skupina pracovníků rovnoměrně zastoupených z VŠ a pracovišť akademii (AV) obou republik a několik pracovníků z resortních ústavů (RÚ) a shodla se na těchto otázkách:

- Minulý vývoj znemožnil vědě plnit funkce, které v jiných vyspělých společnostech zastává. Proto je třeba finančními i jinými prostředky podpořit snahu o ozdravení vědy a vzdělávání v Československu.
- Vedle federálního zákona o VŠ a dlouhodobě připravovaného zákona o AV je užitečné stanovit zásady návrhu zákona s prozatímním pracovním názvem „zákon o vědě“. K tomu vedou následující důvody:
 - a) věda jako součást kultury musí být vhodným způsobem zařazena do demokratického rozvoje naší společnosti. Pro její další vývoj je nutné vytvořit uspořádání samoregulace rozvoje vědy a vzdělávání obdobně vyspělým státům,
 - b) je nutno rozvinout společné prvky, které věda a vzdělávání mají, ať jsou prováděny na jakýchkoliv institucích,
 - c) je nutno umožnit zařazení Československa do evropské kontinuity i v oblasti vědy a vzdělávání.
- Zúčastnění jsou toho názoru, že cíle a postavení vědy ve společnosti musí vycházet ze článků nové ústavy, kterou se navrhuje doplnit o následující: Vědecká činnost vyúsťuje nejen v rozvíjení vědeckého poznání jako příspěvku Československa do světové kultury, ale zvyšuje vzdělanost a kulturu národa. Výchova je v tomto smyslu integrální součástí vědy, která je podporována státem. Je zaručena svoboda vědeckého bádání.
- Zákon má tyto cíle:
 - a) upravit uspořádání vědecké práce v Československu,
 - b) zabezpečit nepředpojatým způsobem všeobecnou přístupnost všech vědeckých pracovníků k možnostem rozvoje vědy a veřejnosti k jejím výsledkům,
 - c) upravit způsob organizace financování vědy.
- Zákon bude vycházet z těchto zásad:
 - a) Věda tvoří autonomní systém se specifickým způsobem financování, koordinace a hodnocení. Tento otevřený, flexibilní a časově variabilní systém je vytvářen vědeckými týmy a pracovišti.
 - b) Podpora vědecké práce je založena na společenských prostředcích, rozdělování samosprávným způsobem. V odpovídající struktuře je na všech úrovních rozdělena výkonná pravomoc od hodnocení a koncepční práce, a zpětnovazební samoregulační funkce systému je založena na detailní rovnováze demokratických prvků a odpovědností.
 - c) U volených i jmenovaných funkcí je stanoveno funkční období ve spojení s principy neopakovatelnosti nebo rotace.
 - d) Kromě základního financování státem se předpokládá neomezené využívání alternativních finančních zdrojů, jako dalších agentur, průmyslu a zahraničních zdrojů.
- Financování vědy probíhá ve dvou složkách, složce institucionální (údržbové, provozní) a složce grantové (pobídkové). Grantový systém má zaručit vazbu mezi kvalitou vědecké práce a vyšší poskytnuté podpory. K tomu slouží nezávislé a otevřený systém hodnocení, napojený na světovou vědeckou komunitu a současně uplatňující zájmy společnosti. Granty získávají vědecké týmy na základě vlastního návrhu tématu nebo na téma vyhlášené grantovým fondem. Východiskem může být podrobně diskutovaný návrh nezávislé skupiny, složené ze zástupců dolní komory ČSAV a pracovníků MŠ ČSR, vypracovaný za spolupráce zástupců MŠR SSR a SAV.

- Doporučujeme vytvořit společnou komisi pro přípravu tohoto zákona, která by reprezentovala obě MŠ a obě AV spolu s resortními ústavy.
- Účastníci se shodli na potřebě urychleného sjednocení systému vědeckých a vědecko-pedagogických hodností (titulů) mezi všemi institucemi. Prof. Ebringer se žádá o koordinaci tohoto úsilí.
- Spolupráce mezi VŠ a AV bude provedena prostřednictvím dvou typů změn: radikálních a umírněných.
- Účastníci dospěli k jednotnému názoru o základní struktuře způsobu financování a koordinace vědecko-vzdělávacího procesu v Československu. Systém je vyjádřen na příloženém schématu. Vychází ze federálního fondu pro vědu F, spravovaného orgánem vytvořeným podle zásad v bodu 5a–c), v němž je sloučena vědecká volitelná složka se složkou státní správy. Zde dojde k rozhodnutí o rozdělení dostupných finančních prostředků na federální grantovou složku G a pro republikové instituce určené institucionální složky R1 a R2. Finanční prostředky plynou do R také z republikových zdrojů. Další schéma je stejné pro obě republiky. Součástí R jsou oborové rady, které spolupůsobí při rozhodování o přidělování finančních prostředků ústavům AV a fakultám, nebo jejich koordinujícím složkám (např. rektoráty nebo sdružení ústavů). Fakulty získávají z tohoto zdroje jenom když provádí vzdělávání univerzitního typu a i v tom případě pouze část určenou pro vzdělávání graduální (3–5 r) a postgraduální (PhD). Pro jiné typy fakult a základní studium (1–2r) získává fakulta prostředky od MŠ. Oba typy finančních prostředků slučuje fakulta podle svých představ. RÚ získávají prostředky pro provoz podle zásad příslušných resortů, vědeckí pracovníci RÚ se ucházejí o granty. Granty jsou více druhů, z nichž v této souvislosti je významný nově navržený afiliční grant pro podporu výuky na mimoškolních institucích (AV, RÚ) a pro postgraduální (PhD) výchovu. Radikální změna je také navržena zvýšením motivace vědeckých pracovníků AV případně RÚ, jimž bude ze strany VŠ umožněno získání titulu profesor (případně docent). Předpokládá se, že titul profesor splyne s dosavadním DrSc. Ze strany AV bude do podmínek zvyšování kvalifikace a konkursu přidána také výchovná činnost.
- Umírněné formy spolupráce jsou ty, které je možno provádět ihned. Ze strany VŠ i AV se projeví dobrá vůle ke spolupráci. Předpokládá se, že je nutno respektovat zájmy fungujících pracovních skupin a ústavů a vytvářet vazby všude tam, kde to jde. Spolupráce má následující podoby:
 - speciální přednášky, případně díle účast na přednáškách základních,
 - vedení seminářů,
 - vedení praktik, (Zvláště cenným je příspěvek k modernizaci praktik s využitím nových přístrojů a zařízení).
 - podíl na doškolovacích kurzech,
 - vedení diplomových a rigorozních prací,
 - vedení doktorantů (PhD).
 Dále jde o výměnu pracovníků, zvláště umožnění stáží v AV. Může probíhat formou reciprocity v podobě částečných úvazků, případně prostřednictvím afiličního fondu. Při práci na společných grantech se rozdělí získané finanční prostředky v dohodnutém poměru. Cílovým stavem je vytváření podmínek pro společná pracoviště. Může se jednat také o vytvoření detašovaných kateder na AV. Pracovníci MŠ mohou pobývat na stážích v bazových laboratořích AV. Pracovníci AV jsou vyzýváni k sepisování učebnic.

PROGRAMOVÉ VYHLÁŠENIE PŘEDSEDNICTVA SAV (2. 2. 1990)

Vědeckí pracovníci SAV sa spontánne prihlásili k revolučným procesom prebiehajúcim v našej krajine po udalostiach zo 17. 11. 1989. Vytvorili demokratický orgán Radu vedcov SAV, ktorá navrhla úpravu zákona o SAV pre voľby Predsedníctva. Po schválení tejto úpravy v SNR Rada vedcov na svojom zasadnutí dňa 23. 1. 1990 zvolila v tajných voľbách 21-členné Predsedníctvo ako prvé demokraticky zvolené vedenie od vzniku SAV. Toto Predsedníctvo je dočasné; bude pracovať do doby schválenia nového zákona o SAV, resp. zákona o vede, maximálne však do konca roku 1992.

V súlade s názormi vedeckej obce vyjadrenej občianskymi iniciatívami v oblasti vedy a v Rade vedcov SAV Predsedníctvo SAV vyhlasuje tieto ciele:

- Prinavrátiť celý vedecký výskum v SAV svojmu najvlastnejšiemu poslaniu: slobodne slúžiť hľadaniu pravdy nezávisle od akejkoľvek ideológie a politických štruktúr, odovzdávať poznatky do pokladnice svetového poznania pre dobro národov a blaho vlasti. Rozvojom myslenia povzniesť kultúrnu úroveň národa a hlbokými analýzami prispieť k riešeniu zásadných problémov spoločnosti.
- Uplatniť progresívne demokratické prvky v živote Akadémie, zjednodušiť riadiacu štruktúru zrušením medzičlánkov medzi ústavmi a Predsedníctvom SAV, reštrukturalizáciou viacerých pracovísk, zvýšením samostatnosti ústavov, redukciou administratívneho aparátu a novými formami koncepcijnej činnosti.
- Na všetkých stupňoch riadenia vedy obsadiť funkcie ľuďmi s prirodzenou vedeckou autoritou, vysokou odbornou kompetenciou a s čistým morálnym profilom. Súčasne zabezpečiť plnenie dôsledkov vyplývajúcich zo zrušenia článku 4 Ústavy Československej socialistickej republiky vo vedení ústavov a orgánov Akadémie. Napraviť deformácie v zložení členstva Akadémie.
- Vybudovať nový systém riadenia vedy v SAV, rešpektujúci potrebu samoorganizácie s osobitnou zodpovednosťou najkvalifikovanejších vedcov a vedeckých tímov. Uskutočniť dôslednú väzbu na svetovú vedu; zaviesť medzinárodné kritériá pre hodnotenie výsledkov, ozdraviť morálnu klímu vo vede a obnoviť etické povedomie vedcov.
- Spolupracovať s vysokými školami vo vedeckom a pedagogickom procese a povzniesť prípravu adeptov vedy najmä formou zahraničných študijných pobytov na úroveň svetových štandardov.
- Iniciovať založenie čs. nadácie, ktorá umožní recipročne prijímať zahraničných pracovníkov na stáže na pracoviská čs. základného výskumu.
- Napraviť krivdy spôsobené z politických dôvodov členom a pracovníkom Akadémie i celým pracovným kolektívom a pracoviskám. Osobitnú pozornosť venovať dôsledkom prehodnotenia situácie v rokoch 1968–69.
- Pripraviť novú zákonnú úpravu postavenia, štruktúry a činnosti Akadémie zodpovedajúcu súčasným spoločenským podmienkam pri dôslednom rešpektovaní federatívneho usporiadania.
- Podporovať všetky formy združovania a činnosti vedeckých komunit, profesionálne spoločnosti i širšie združenia typu Zväzu vedeckých pracovníkov, zrušeného v roku 1969, zasadzujúcich sa o rozvoj vedy a chrániacich záujmy vedcov.

O Československé akademii věd a o matematice v ní

V poslední době je dosti slyšet názory – zejména u mladších lidí – podle kterých ČSAV od samého počátku své existence nemá s vědou nic společného, a je dodnes přežívajícím pomníkem stalinismu u nás. Rok vzniku ČSAV, tj. rok 1952, tento názor pochopitelně silně podpirá a nutí k zamyšlení. Je snad účelné v této souvislosti udělat malou historickou inventuru. Omeziť se zde jen na matematiku, protože situaci v jiných oborech znám ještě méně než v tom našem.

Poslední fáze přípravy ČSAV vyvrcholila tím, že 12. 11. 1952 jmenoval prezident republiky Klement Gottwald členy ČSAV (akademiky). Za matematiku to byli Bohumil BYDŽOVSKÝ (*14. 3. 1880, †6. 5. 1969), Eduard ČECH (*26. 6. 1893, †15. 3. 1960), Vojtěch JARNÍK (*22. 12. 1897, †22. 9. 1970), Vladimír KOŘÍNEK (*18. 4. 1899, †2. 6. 1981) a Josef NOVÁK (*19. 4. 1905). Valné shromáždění akademiků pak 18. 11. 1952 zvolilo členy korespondenty ČSAV; za matematiku to byli Miroslav KATĚTOV (*17. 3. 1918) a Štefan SCHWARZ (*18. 5. 1914).

Tento seznam k matematikům dodnes promlouvá, a nejen u nás doma. Byl to skutečně sbor vědců, kteří v té době tvář naši matematiky určovali, měli za sebou vědecké výsledky a též organizační práci z období bezprostředně po válce a většinou i z období předválečného. Už za rok, tj. 23. 11. 1953, byli zvoleni další členové korespondenti ČSAV; za matematiku se jimi stali Otakar BORŮVKA (*10. 5. 1899), Miloš KÖSSLER (*19. 6. 1884, †8. 2. 1961) a rovněž Jaroslav KOŽEŠNÍK (*8. 6. 1907, †26. 6. 1985), jehož oborem byla aplikovaná matematika a mechanika.

Další vývoj členů ČSAV v oblasti matematiky pak pokračoval v roce 1960 tím, že se akademiky stali Š. Schwarz a J. Kožešník a členy korespondenty se stali Vladimír KNICHAL (*20. 3. 1908, †1. 11. 1974) a Antonín ŠPÁČEK (*11. 10. 1911, †24. 10. 1961). V roce 1962 zvolilo valné shromáždění ČSAV člena korespondenta Miloslava HAMPLA (*10. 8. 1897, †21. 1. 1974) a M. Katětov se stal akademikem. Rok 1965 pak přinesl člena korespondenta Jána JAKUBÍKA (*8. 10. 1927) a volbu O. Borůvky akademikem. V roce 1968 pak byl členem korespondentem ČSAV zvolen Jaroslav KURZWEL (*7. 5. 1926).

I když členové naší matematické obce mohou mít k jednotlivým jménům více či méně podstatné výhrady – ať již k jejich vědeckému profilu nebo k jejich činnosti v různých funkcích v ČSAV – lze konstatovat, že tento soubor vědců skutečně naši matematiku těch časů reprezentoval.

Volbou v roce 1968 je třeba uzavřít jednu etapu ve vývoji členstva v ČSAV. K dalšímu vývoji se vrátím níže.

Vznik ČSAV byl doprovázen zakládáním vědeckých ústavů k Akademii přidružených. Šlo o centralizaci ústavů, které vznikaly po válce z potřeby posílit vědecký výzkum obecně. V matematice tak vznikl už v roce 1947 Badatelský ústav matematický při České akademii věd a umění, od roku 1950 fungoval tzv. Ústřední ústav matematický. V obou těchto institucích ústřední roli hrál E. Čech, a ten se pak rovněž stal prvním ředitelem Matematického ústavu ČSAV, založeného v r. 1953. Už 1. ledna 1954 jej v této funkci vystřídal V. Knichal.

Matematický ústav ČSAV (a rovněž jeho předchůdci po válce) sehrál velmi významnou roli v naší matematice. Vyrosla v něm řada vynikajících vědců, kteří významně zasáhli do světové vědy (I. Babuška, V. Pták, J. Kurzwel, M. Fiedler, K. Rektorys, J. Mařík, J. Nečas aj.). Vědecké bádání bylo rušeno minimálně; sám jsem v MÚ ČSAV prožil období od r. 1964 do r. 1968, které pro mne znamenalo možnost téměř výlučně se věnovat matematice v laskavém prostředí plném zájmu o práci všech pra-

covníků ústavu, a tedy i mou. Myslím, že MÚ ČSAV do té doby získal vědecký kredit a vedle vysokých škol důstojné místo v naší matematice. Období od vzniku ústavu do roku 1968 ale také nebylo bez ořesů politického charakteru. Idylu narušily politické prověrky v letech 1958–1959. Bylo by asi dobré, kdybychom se o této věci dověděli něco více od pamětníků. Důsledky pocítilo několik lidí, někteří pak z ústavu museli odejít (např. V. Fabián).

Stejně jako v případě vývoje členstva ČSAV skončila i v MÚ ČSAV v roce 1968 jedna etapa.

Doba normalizace, která v celém Československu nastoupila po 21. srpnu 1968, se postupně začala projevovat i v Akademii. Ještě ale v roce 1969 je znát úsilí o zachování dobrých rysů Akademie a snahu o odstranění jevů, s nimiž byly z předešlé doby nedobře zkušenosti. Byl připraven nový zákon o Akademii, jehož základním prvkem bylo ustavení České akademie věd podle federativního charakteru státu. Návrh zákona byl v únoru 1969 dán k obecné diskusi, zákon sám ovšem už přijat nebyl. Federativní uspořádání snad ani tak moc nepřekáželo, spíše asi šlo o to, že do normalizačních technik nezapadaly projevy demokratických snah v návrhu nového zákona. Na začátku roku 1970 bylo přijato zákonné opatření Federálního shromáždění (velmi účinná parlamentní technika, která zajistí dokonalejší pružnost jakýchkoli zákonů) a pak koncem roku 1977 nový zákon o ČSAV.

Situace se pochopitelně promítla i do otázky členství v ČSAV. Bylo umožněno stát se členem ČSAV i jinak než volbou. Otázky spojené s členstvím v ČSAV se staly předmětem politických spekulací, pořadí stanovená pro volbu, např. vědeckými kolegií ČSAV byla z politických míst pozměňována při faktickém výběru. I když v matematické situaci nebyla tak kritická jako v jiných oborech, projevilo se to i v ní. Stačilo, aby se v pořadí vzešlé z takového nesporně vědeckého grémia, za jaké bylo považováno vědecké kolegium, objevilo jméno, které pro KSC z nějakého důvodu bylo žádoucí, a tato osoba se stala členem Akademie, i když ve stanoveném pořadí zdaleka nebyla na čelném místě. Vědecký punc jí byl kolegiem poskytnut. Na otázky proč se takové věci mohly stát nechtěl odpoví ti, kteří někdy v budoucnu budou zkoumat psychologii normalizačního politikaření, nebo ještě nyní ti, kteří to v praxi na všech úrovních prováděli. Zřejmě šlo o projev snahy neznelibit se u strany a současně si zachovat tvář před vědeckou veřejností tím, že se vyvolený v tajemném rozhodování octl někde v závěru nominačního pelotonu. Obecně se projevoval ještě jeden efekt, který máme dosud všichni v dobré paměti a netýkal se zdaleka jen volby členů Akademie. Spočíval zhruba řečeno v tezi, že když chceme, aby někdo „prošel“, musíme to vyvážit nějakou „úlitbou bohům“; na druhé straně se ovšem zdá, že těm, kdo o těchto otázkách s konečnou platností na ÚV KSC rozhodovali, šlo i o to, aby jejich nominace nezbudila jednoznačně totální nevoli a odpor, a aby se navenek vzbudilo aspoň částečně příznivé zdání. Snad díky tomu není otázka vědeckých kvalit členů ČSAV v oblasti exaktních věd tak kritická jako jinde. Šlo ale o způsob praktického provádění principu vedoucí úlohy KSC, který obecně nemohl být akceptován. Myslím si, že situace mohla být ještě daleko horší. Mám vzpomínku na zrušený matematický ústav akademie věd v Rumunsku, které jsem v roce 1975 navštívil asi tři měsíce potom, co si pracovníci tohoto ústavu na ulici vybírali z velké hromady své papíry před budovou, jež přes nos přestala patřit Akademii. Spojen s tím je ovšem také obraz stárnoucího sboru rumunských akademiků, jejichž řady nebylo možno omladit, protože se příliš dlouho vzpírali zvolit mezi sebe největší vědkyni své krajiny. Matematika ovšem ani v Rumunsku nepřestala existovat.

Vrátím se k vývoji členstva ČSAV po roce 1968. Prvním členem korespondentem ČSAV z období „normalizace“ za matematiku se v roce 1973 stal Oldřich HAJKR (*2. 10. 1919) z Ostravy; akademikem byl jmenován v roce 1984. Nevím zda se jeho jméno objevilo v návrhu věd. kolegia matematiky, bylo by ale na místě, kdyby sám zvážil, zda by nenalezl jiný obor než pravděpodobnost a matematickou statistiku, který by v Akademii zastupoval. Od roku 1975 je členem korespondentem Jiří NEDOMA (*25. 9. 1925). V roce 1977 byl členem korespondentem ČSAV jmenován Jiří FÁBERA (*21. 4. 1930, †18. 6. 1978) a akademikem se stal J. Jakubík. V roce 1981 se členy korespondenty stali Miroslav FIEDLER (*7. 4. 1926), Michal GREGUŠ (*22. 12. 1926) a Miloš ZLÁMAL (*30. 12. 1924). Od roku 1984 je členem korespondentem Ivo MAREK (*24. 1. 1933). Poslední jmenování členů Akademie je z 21. 11. 1988. Bylo to mimořádně rozsáhlé jmenování, týkalo se 41 akademiků a 89 členů korespondentů ČSAV. Za matematiku se členy korespondenty stali Alois KUFNER, Lubomír KUBÁČEK a Karel REKTORYS. Akademikem se stal M. Greguš a J. Kurzwel.

Kritéria, daná matematiky v kolegiu, se prosazovala v různé míře. K objektivnímu posouzení úlohy kolegia by bylo zajímavé znát kompletní návrhy (včetně pořadí navrhovaných), předkládané vyšším orgánům před každou volbou, a porovnat je s skutečným jmenováním. Úsudek o skladbě členů Akademie za matematiku si každý matematik může udělat sám. Náš československý matematický svět není tak velký, abychom se v něm nemohli orientovat. Já sám mám dojem, že v případě matematické situace není kritická jako v jiných, především humanitních, oborech. Není ale ani tak dobrá, jak byla v době, kdy Akademie vznikla. Aktivních matematiků je daleko více než tenkrát, a tím je výběr také obtížnější; to je objektivní fakt, který spolu s omezeným počtem členů ČSAV může částečně vysvětlit, proč někdo není členem, ačkoliv by jím být měl nebo mohl. Je však třeba říci, že situace posledních dvaceti let, kterou jsem se snažil aspoň částečně v předcházejícím textu postihnout, se při jmenování některých matematiků také projevila.

Matematický ústav ČSAV se do posledního dvacetiletí zařadil „důstojně“ do celkového rámce v jakém byla celá Akademie. Předně byl řešen problém ředitele ústavu. Po V. Knichalovi byl na poměrně krátkou přechodnou dobu ředitelem ústavu akademik J. Novák, kterého pak vystřídal zvenku dosazený ředitel J. Fábera. Jeho úmrtím v roce 1978 byl ovšem problém znovu otevřen a po jisté době nomenklатурně vyřešen jmenováním A. Kufnera. Srovná-li se osud ústavu s osudem jiných ústavů ČSAV, pak vyšel ze všeho relativně dobře. Osudy jednotlivých pracovníků, kteří byli nějak postiženi, snad budou popsány jinde, není jich však mnoho a také stupeň jejich postižení jim nebránil v setrvání u matematiky. Za své ale vzala dobrá atmosféra, kterou si pamatují – a možná také trochu idealizují – z let 1964–1968. Postupně degenerovala knihovna, nedostatky financí, přestala plnit úlohu zdroje nejnovějších informací a její knižní fondy rostly v oblasti literatury ze Západu cestou různých nepřírodných náhradních řešení. Plošná rozloha ústavu byla redukována, vybavení pracovišť chátralo, zařízení mnohdy pamatuje Ústřední ústav matematický, který zanikl v roce 1953. Zjevně v posledním desetiletí bylo znát obecně v celé ČSAV nárůst administrativy a úředních předpisů, jež byly tvůrčím způsobem zdokonalovány. Došlo k překroucení kritérií pro hodnocení pracovníků, prvořadou byla angažovanost jinde než v matematice, leckdy se zdálo, že vědecká práce je spíše na obtíž. Zhodnocení vědecké práce (např. udělením vědecké hodnosti nebo pobytem v cizině) zcela nesmyslně podléhalo

nomenklaturám. Předkládání návrhů, které by se znelibily, mohlo vrhnout špatné světlo na vedení ústavu. Kdo nic nechtěl, ten měl šanci ke klidu při práci. Rozbujelý administrativní systém (vojenského typu) skutečně fungoval a v rámci struktur ČSAV a státního plánu základního výzkumu rychle šel k parkinsonovským kvalitám, pro které je typická samoregenerace. Bohužel systém nebyl ještě tak dokonalý, aby se obešel bez matematiků, do svého koloběhu je však zdárně zařadil. Řízení MÚ ČSAV v těchto podmínkách jistě nebylo snadné, zvláště když se vytvářely koncepce administrativního řízení tak neřiditelného fenoménu, jakým je vědecká práce v oblasti matematiky. Odpor byl často hrubě kritizován a jen málokterý kritizovaný byl schopen vše hodit za hlavu a nerušeně se soustředit na práci. Nelze postihnout všechny důsledky stavu, ve kterém jsme v minulých letech žili, a i při značné rezervovanosti lze říci, že pracovní ovzduší v ústavu kladné nebylo.

Vrátíme-li se k otázce do jaké míry je ČSAV stalinská, pak je snad jasné, že takové označení

si vysloužila vlastně jen okamžikem svého vzniku. Současný stav Akademie lze dosti jednoznačně připsat na vrub době od srpna 1968 a adekvátní označení pro její situace bychom měli svázat s jinými jmény. O to ale snad skutečně nejde, spíše jde o budoucnost.

V otázce členství v ČSAV není třeba snad vidět velký problém, i když u jednotlivých konkrétních osob to může být situace velmi delikátní. Nové vedení ČSAV jistě najde cestu, jak se s tím vypořádat. Jedna z možností je částečně diskontinuální řešení, kterým by se členové ČSAV jmenovali podle úprav zákona z roku 1970 a podle dosud platného zákona z roku 1977 znovu podrobili proceduře řádné volby po projednání a doplnění seznamů v představených vědeckých kolegiích. Možná jsou i jiná řešení, měl by je nejspíše přinést nový zákon o Akademii, který se nyní zpracovává.

Trochu složitější je otázka ústavů ČSAV. Ve velké většině mají své opodstatnění a i přes obtížný způsob žití v poslední době se mohou vykazovat vědeckými výsledky. I v Matematickém ústavu ČSAV byly vytvořeny výsledky, za

které se nemusíme stydět; matematika u nás přežila a snad si zaslouží, aby jí byly dány lepší podmínky než měla doposud. Zkušenosti, které máme, nás poučily. Ústav nelze nadále řídit jako vojenskou jednotku se všemi strukturami, které takovou jednotku celkem úspěšně simulovaly. Snad je také zřejmé, že vědu nelze řídit ani demokraticky. Jedinou možnost vidím v tolerantním řízení (tento pojem je ovšem dost nejasný). Bude-li pohled na kvality pracovníků podřízen hlavně tomu, jak se projevují ve své profesi a jaký je jejich příspěvek v oblasti matematiky, musí se stav zlepšit. Je třeba mít nyní také na mysli to, že v nejbližší době bude spíše méně prostředků než dřív, a že nebude snadné zbavit se postojů, které nám byly po velmi dlouhou dobu vštěpovány. Budou nás pravděpodobně tížit i další věci, přesto však si myslím, že je nám dán dobrý počátek, který ústavu navrátí jeho postavení a důstojnost, pokud se o to zasloužíme dobrou vůlí a hlavně dobrou matematikou i v materiálně nedobrych podmínkách.

3. 2. 1990

Štefan Schwabik

INFORMACE Z 5. ZASEDÁNÍ PŘEDSEDNICTVA KOMORY VOLENÝCH ZÁSTUPCŮ 6. ÚNORA 1990

Na tomto jednání, kterému předsedal E. Neústupný, byla soustředěna hlavní pozornost na dva okruhy problémů. Především se projednávaly připomínky k jednotlivým bodům pro zasedání prezidia 7. 2., druhý okruh otázek se týkal koncepce čs. vědy a rozpočtu ČSAV. Z projednávaných otázek upozorňujeme zejména na:

1. Návrh novelizace zákona o ČSAV – struktura budoucího prezidia

Oproti navrhovanému jednotnému prezidiu prosazuje PK princip oddělení správy akademické obce (členové ČSAV) a správy vědecké-výzkumné základny. Předložené připomínky, s nimiž PK vyjádřilo souhlas, žádají vytvoření budoucího prezidia jako dvou samostatných výborů:

– výbor obce akademiků, volený členy Akademie, který bude řídit učenou společnost

– výbor pro řízení vědecké a výzkumné činnosti ČSAV. Tento výbor bude volen členy Komory VZP ČSAV.

2. Návrh přípravy zprávy o činnosti a dalších úkolech ČSAV pro federální vládu

Po dlouhé diskusi se PK shodlo na stanovisku, že návrh zprávy pro vládu by se měl soustředit především na koncepci a perspektivy vědecké práce v dalších letech, a to s maximálním využitím zahraničních zkušeností. S přípravou zprávy o činnosti a dalších úkolech ČSAV pro federální vládu velmi úzce souvisí koncepce celé čs. vědy i rozpočtu ČSAV. K projednání koncepčních otázek byl přizván B. Velický z Komise ČSAV pro vědu a výzkum.

3. Informace B. Velického o návrzích Komise pro vědu a výzkum „Ke koncepci čs. vědy“

B. Velický předložil členům PK písemný podklad a podal výklad o návrhu Komise na organizaci československé vědecké základny. V diskusi bylo upozorněno na řadu problémů – federální či národní řízení, ministerstvo pro vědu a výzkum či státní komise, stanovisko vysokých škol apod. Vzhledem ke skutečnosti, že je k této otázce svolána porada odborníků z Akademie a vysokých škol do Smolenic, bude v diskusi pokračováno na dalším zasedání PK. O výsledcích smolenického jednání budou referovat zástupci PK – V. Hančil, A. Kostlán a P. Vlasák, kteří se smolenického jednání za PK zúčastní.

4. Zajištění pracovních míst a prostředků pro restituci rehabilitovaných pracovníků

A. Kostlán vznesl připomínku, že místa pro tyto pracovníky by měla být započítána nikoli do konce roku 1990, jak navrhuje materiál, ale do odchodu rehabilitovaných pracovníků do důchodu. Tato místa by neměla být finančně zajišťována pouze ze zdrojů jednotlivých ústavů.

5. Informace vědeckého sekretáře K. Martinka o redukci rozpočtu ČSAV

Řadu vážných námitek vyvolala informace K. Martinka o chystané redukci rozpočtu ČSAV federální vládou.

6. Organizace a plány zahraničních styků

Po poradě s K. Martinkem byla upřesněna otázka revize plánu zahraničních cest na rok 1990 (bod VII. minulého zasedání PK). S ohledem na časovou tíseň posoudí návrhové listy na 1. kvartál t. r. komise pro zahraniční styky PK (J. Komárek, K. Jungwirth a P. Peňáz) ve spolupráci s K. Martinkem. Návrhové listy pro další období, tj. od dubna do konce roku přehodnotí ředitelé ústavů ve spolupráci s vědeckými radami. Bude jim umožněno měnit cíl i účel cesty, pokud se nejedná o předem závazně dohodnuté akce.

Zahraněních kontaktů se týkaly i další dvě informace:

7. Jednání s delegací International Institut for Hydraulic and Environmental Engineering z Delftu

Tříčlenná delegace jmenované organizace přijede do Prahy ve dnech 7.–9. března 1990. PK pověřuje P. Vlasáka koordinací přípravné schůzky holandské delegace s kandidáty studia v kursech a další spoluprací s IHE při vysílání studentů na postgraduální kursy v oboru hydrauliky, zdravotního inženýrství, hydrologie a ekologie jako stipendistů MUFFIC a holandské vlády. Výběr stipendistů bude proveden v ústavech Akademie, na VŠ i v resortních výzkumných ústavech a organizacích odpovídajícího odborného zaměření.

8. Různé

S. Soušedík seznámil PK s nabídkou Freie deutsche Universität uvolnit dva docenty v oboru současné filosofie k přednáškám v Československu

Zahájení přípravy volby prezidia ČSAV na LIX. valného shromáždění ČSAV a koncepce řízení činnosti ČSAV ve druhé etapě přechodného období

Příprava novelizace zákona o ČSAV a prozatímních stanov ČSAV již značně pokročily. Prezidium ČSAV a předsednictvo Komory volených zástupců pracovišť ČSAV proto podle bodu I/4 usnesení mimořádného valného shromáždění členů ČSAV z 21. prosince 1989 přistoupily k přípravě dalšího zasedání valného shromáždění ČSAV, které bude svoláno po schválení novely zákona o ČSAV a nových prozatímních stanov Akademie. Toto shromáždění bude podle novelizovaného zákona tvořit sbor členů ČSAV a Komora volených zástupců pracovišť ČSAV. Tyto sbory zvolí ze svého středu nové prezidium ČSAV, které bude působit do definitivní zákonné úpravy Akademie.

Pokud jde o přípravu a průběh voleb a o koncepci řízení činnosti ČSAV ve druhé etapě přechodného období, tj. po zvolení nového prezidia, přijalo prezidium ČSAV v dohodě s předsednictvem Komory volených zástupců pracovišť ČSAV na svém 4. zasedání dne 21. února 1990 tyto závěry:

1. Valnému shromáždění bude navrženo, aby podle §14 odst. (1) novelizovaného zákona o ČSAV určilo, že nové prezidium ČSAV bude mít 24 členů.
2. Těchto 24 členů bude zvoleno kuriálním způsobem tak, že sbor členů ČSAV zvolí ze svého středu 12 členů prezidia (z toho 8 členů z České a 4 ze Slovenské republiky) a Komora volených zástupců pracovišť ze svého středu rovněž 12 členů prezidia.
3. Volba bude provedena tajným hlasováním na základě kandidátek, které připraví prezidium ČSAV a předsednictvo Komory volených zástupců pracovišť ČSAV. Na kandidátek bude uveden dvojnásobný počet kandidátů než je

volitelných míst; výjimkou by měli být kandidáti na čtyři místa slovenských členů ČSAV, kteří budou vybráni ve Slovenské akademii věd a na kandidáty by byli uvedeni bez protikandidátů.

4. Aby byla zajištěna přibližná oborová vyváženost složení prezidia, budou kandidáti z řad českých členů ČSAV a volených zástupců pracovišť ČSAV rozděleni do „košů“ podle oddělení věd. Zvolení budou kandidáti, kteří v příslušném koši obdrží nejvyšší počet hlasů, nejméně však nadpoloviční většinu hlasů přítomných členů resp. zástupců. Slovení členové ČSAV budou zvoleni, obdrží-li nadpoloviční většinu hlasů přítomných členů ČSAV.

V případě rovnosti hlasů mezi dvěma nebo více kandidáty na jedno místo v témže koši se mezi nimi uskuteční druhé kolo volby aklamací. Nedosáhne-li nadpoloviční většiny hlasů potřebný počet kandidátů, proběhne druhé kolo voleb tajným hlasováním.

5. Aby své názory na výběr vhodných kandidátů mohl uplatnit široký okruh navrhovatelů, jsou členové ČSAV a volení zástupci pracovišť ČSAV již nyní žádáni o sdělení svých návrhů na kandidáty na členství v prezidiu z řad českých členů ČSAV a volených zástupců pracovišť ČSAV.
6. Výběr kandidátů na slovenské členy prezidia provede Rada vedcov SAV podle svého uvážení.
7. Kandidáti na volbu členů prezidia se stručnými charakteristikami kandidátů budou účastníkům valného shromáždění rozesílány nejpozději 3 týdny před zahájením jeho zasedání. Členové ČSAV a volení zástupci pracovišť ČSAV

mohou nejpozději do 10 dnů před zahájením zasedání podat ke kandidátce pozměňovací a doplňovací návrhy. Na návrhy podané později (ať již před valným shromážděním nebo v jeho průběhu) nebude již možno brát zřetel.

8. Na ustavujícím zasedání prezidia bude zřízen výbor prezidia pro řízení pracovišť ČSAV, který bude tvořit 12 členů prezidia – volených zástupců pracovišť ČSAV a 3 členové prezidia – členové ČSAV, kteří jsou pracovníky pracovišť ČSAV. Tento výbor bude prezidiem zmocněn, aby až do vydání nového zákona o Akademii řídil pracovišť ČSAV a s konečnou platností rozhodoval o jejich záležitostech; o svých rozhodnutích bude informovat prezidium.
9. 24 zvolených členů prezidia zvolí dále na svém ustavujícím zasedání ze svého středu tajným hlasováním předsedu, místopředsedu a vědeckého sekretáře ČSAV. Valnému shromáždění bude doporučeno, aby počet místopředsedů ČSAV byl určen na 5. Při volbě bude dbáno toho, aby 3 místopředsedové ČSAV – vedoucí oddělení věd a vědecký sekretář byli zvoleni z členů výboru prezidia pro řízení pracovišť ČSAV.
10. Prezidium v plném složení se bude scházet méně často a bude se zabývat záležitostmi, týkajícími se sboru členů Akademie a celostátních působností Akademie, jakož i přípravou nové zákonné úpravy Akademie.

Tyto dohodnuté zásady budou uplatněny v prozatímních stanovách ČSAV a podrobně rozpracovány v návrhu jednacího a volebního řádu pro LIX. valné shromáždění ČSAV.

dr. Mír. Šmídák